30 ROZHOVORŮ

TÝDENÍK Echo

SPECIÁL
ČERVEN 2018
99 KČ

LIMITOVANÉ
VYDÁNÍ

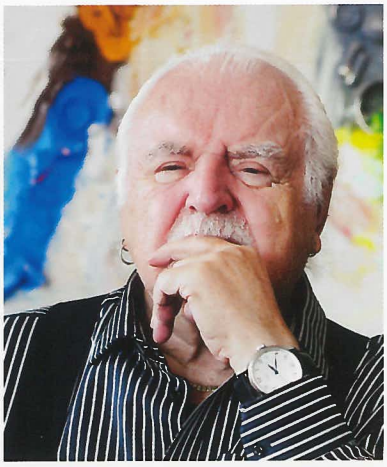

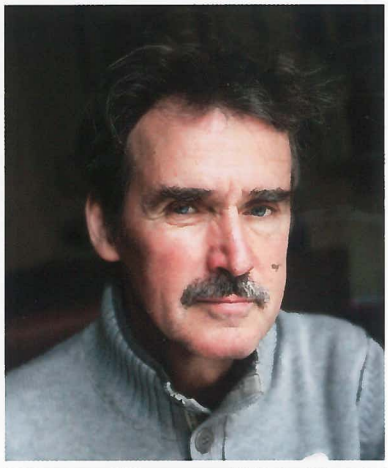

TŘEŠTÍKOVÁ
RÓNA
KNÍŽÁK
LOMOVÁ
DÍAZ
HÖSCHL
GILAD
DREHER
TOMÁŠEK
MELÍŠKOVÁ
SNYDER
TIGRIDOVÁ
SLÁMA
NICHOLS
KOVALOVÁ
BAXA
ORBÁN
SKÁLA
PATZELT
ŠTURMA
SKLENÁŘ
FAJT
BRUCKNER
PFALLER
a další

9 772336 497014 01

Nastává nečitelné bezvětří. Jako před první válkou

DOUFEJME, ŽE SE OTEVŘENÉ SPOLEČNOSTI UDRŽÍ, ŘÍKÁ PSYCHIATR CYRIL HÖSCHL

KRYŠTOF PAVELKA

Týdeník Echo
č. 45/2017

Profesor Cyril Höschl je psychiatr, vysokoškolský pedagog, popularizátor vědy a ředitel Národního ústavu duševního zdraví v Klecanech. Vedle lékařské činnosti se dlouhodobě věnuje i publikační činnosti a glosování nejširšího spektra veřejného dění. Jaký je jeho pohled na současný trend nástupu protestních a antisystémových politiků a stran u nás i ve světě? Co voliče přitahuje na silových vůdcích typu Andreje Babiše nebo Donalda Trumpa? A jak se podle něj technologický rozvoj podepíše na povaze otevřených demokratických společností?

V poslední letech vidíme nástup protestních hnutí a politických figur, často operujících s vyhrocenou, agresivní rétorikou – názorným příkladem byl konečně i výsledek nedávných voleb v Česku. Je klasická parlamentní demokracie, založená na pravolevém dělení, „nemocná"?

Jsem toho názoru, že když se podíváme do historie 20. století, tak parlamentní demokracie se utvářely v konfrontaci s autoritářskými, nebo vyloženě diktátorskými režimy a vzrůstaly na troskách takových událostí, jako byly obě světové války. Bylo tedy vždy srovnání, byl evidentní důvod, proč o demokracii usilovat a bojovat o ni – nabízela tržní ekonomiku, práva jednotlivce, mocenské střídání, jež nebylo realizováno popravami. Společnosti, které neměly nějaké vnější nebo vnitřní zábrany, měly tendenci k jakémusi ideálu otevřené společnosti – jak ji popsal ve svém paradigmatickém díle *Otevřená společnost a její nepřátelé* Karl Popper – směřovat. Myslelo se, že boj za svobodu bude synonymem boje za parlamentní demokracii, tedy otevřenou společnost. Ve chvíli, kdy se tohoto ideálu dosáhlo v podstatné části světa, tedy v Evropě a Severní Americe, se ale najednou ukázalo, že část společnosti je prostě z principu, historicky nespokojená s tím, jak je svět uspořádán, jak vypadá, jaké jsou poměry. A ta nespokojenost není ani tak odvislá od toho, jaké ty poměry skutečně jsou, ale spíše od toho, jací jsou ti, kdož tuto nespokojenost prožívají. A ti se moc nemění. Chroničtí nespokojenci a breptalové tu vždycky byli a budou a vždy se také najde dost důvodů, aby se jejich důvody k nespokojenosti zdály srozumitelné či oprávněné. Jenomže zatímco v dobách společného nepřítele, kterým pro demokratické společnosti byly velké totality minulosti, se veškerá nespokojenost nakonec ventilovala snahou o porážku či svržení totalitních režimů, tak v současnosti, kdy bezprostřednost ohrožení totalitou jako by vymizela, přestal tento způsob ventilace fungovat. Ale ta nespokojenost zůstala. A opět roste tlak na to, „vylepšit" současnou otevřenou, ale přesto hierarchicky organizovanou společnost, v níž jsou někteří lidé bohatší, úspěšnější než jiní, nějakým revolučním způsobem. Byť nás historie učí, že revoluční, rychlé cesty nikdy nefungovaly.

Tento trend lze vidět v rámci celého Západu. Má u nás tento pohyb nějaká ryze česká specifika?

Konkrétně u nás si žijeme velmi komfortně. Bez nadsázky a bez jakékoliv ironie se nyní máme nejlépe, jak jsme se kdy měli, ať si vezmeme jakýkoliv parametr, podle kterého to poměřovat. Zdraví, lidská práva, postavení žen, práva menšin, to, jak dlouho musíte pracovat na pecen chleba nebo kilo kávy, dokonce i to pověstné máslo je pořád nejlevnější v dějinách přepočteno na příjmy, snad jedině bydlení je dražší, ale jeho kvalita a dostupnost se nedá srovnat s dobou před čtyřiceti padesáti lety... Ale přesto přese všechno ten pocit nespokojenosti zůstává zhruba stejný, u starší populace je navíc kontaminován vzpomínkovým optimismem, tedy idealizováním minulosti. Tohle když si dáte dohromady, dostáváte obraz společnosti, která se sice jako celek má nejlépe v dějinách, ale roste v ní frustrace a pocit, že starý, opotřebovaný společenský pořádek vyhnil a je potřeba jej nahradit něčím efektivnějším – třeba myšlenkou státu řízeného jako firmy, kde se vymýtí podvody a korupce, kde se ve vedení nehádají o každou blbost v parlamentní žvanírně. A to

RYCHLOST DĚJIN SE OHROMNĚ ZVÝŠILA, A PŘIPOČTEME-LI K TOMU RYCHLOST ŠÍŘENÍ TĚCH DOKOLA OPAKOVANÝCH NEPRAVD A POLOPRAVD, LÉTA KONSTITUOVANÉ POLITICKÉ POŘÁDKY PŘESTÁVAJÍ TÉTO RYCHLOSTI STAČIT.

už začíná zase připomínat někdejší budování světlých zítřků. Tohle přirovnání se možná může zdát přitažené za vlasy, ale není. Tehdy i teď byla cesta do pekel skutečně dlážděná dobrými úmysly. Zdaleka ne všichni, kdo podporovali komunismus, chtěli popravovat Milady Horákové. Tehdejší podpora komunismu byla ovšem pro mnoho zejména mladých lidí věcí reakce na hrůzy druhé světové války. Její vznik byl často dáván za vinu právě selhavšímu demokratickému řádu předválečného světa. Dnes je to odlišné v tom, že u nově nastupujících protestních politických garnitur, jako třeba hnutí ANO, chybí ideologická rétorika. Nedeklarují jasné světonázorové postoje. Takhle dnes ten diskurz nestojí, celé pravolevé dělení je čím dál víc chápáno jako relikt minulosti. A „klasické" politické strany pravolevého spektra k tomu v minulosti významně přispěly tím, že se k sobě velmi přiblížily, začaly si být podobné. Když odběhneme od nás, bylo to vidět třeba na Mitterrandovi ve Francii – ten začal jako sociální demokrat a skončil jako pravostředový pragmatik. A nyní vidíme u nás, ve Spojených státech, nebo třeba právě ve Francii, že se vyprofilovali politici, kteří na tento – jak oni říkají přežitý společenský pořádek – útočí a profilují se apelem na národní strunu, vymezením se proti různě definovaným menšinám. A vidíme u nich snahu o usnadnění výkonu již nabyté moci ve smyslu oklešťování základních demokratických principů, které jsou najednou považovány za neefektivní, komplikující snadné vládnutí. To je obsaženo v hesle „Řídit stát jako firmu".

Zaznívají hlasy, které současnou krizi tradiční politiky vysvětlují tím, že jsme svědky končící společenské epochy – a přirovnávají stav dnešního světa k situaci Západu před první světovou válkou. Souhlasíte s tímto pohledem?

Skutečně můžeme říct, že s evidentní změnou politického diskurzu, jak jsme jej znali dosud, nastává jakési nečitelné bezvětří, které by mohlo být předzvěstí nečekaného vzedmutí – dokonce i války. Současný pocit politické neurčitosti lze opravdu v něčem připodobnit k letům 1910 až 1913 v Evropě. Já jsem si to uvědomil při četbě knihy Floriana Illiese *1913 – Léto jednoho století*, která stav „před bouří" popisuje především ve vztahu k dění na umělecké scéně. Tehdy se začala v umění prosazovat dekadence, umělecké směry se rozpadaly. Ale na druhou stranu musíme říct, že přirovnání dneška a let těsně před první světovou válkou je sice možné, ale je založené na natolik neurčitém pocitu, že na něm není asi možné stavět nějaké predikce.

Dalším fenoménem, který zřejmě masivně přispěl k úspěchu protestních politických tendencí, je internet. Jak vnímáte situaci, že kyberprostor, který měl podle původních představ především přispět k obecnému růstu informovanosti, dnes také významně slouží k šíření poplašných zpráv a polopravd, z nichž právě protesní strany a politici významně profitují?

Společenský pohyb je daný komunikací. Z toho vyplývá, že jakmile se možnost a rychlost této komunikace skokově zvýší, jak už jsme v minulosti měli možnost vidět při vynálezu knihtisku a radiokomunikace a dnes při rozvoji internetu, tak se výrazně urychlí také chod, nebo chcete-li tep dějin. Vezměme si třeba korespondenci. Když mohl německý panovník se španělským komunikovat nejrychleji posláním kurýra nebo dopisu, který šel třeba čtrnáct dní, tak na to, aby na určitou invektivu dostal odpověď, čekal i měsíc. Teď se to dá e-mailem otočit za třicet vteřin a za dalších třicet už lze mačkat spouště. Čili rychlost dějin se ohromně zvýšila, a připočteme-li k tomu rychlost šíření těch dokola opakovaných nepravd a polopravd, jež se nakonec stanou pravdami a které se dokonale naučil využívat určitý typ politiků, dostáváme se do situace, kdy léta konstituované politické pořádky přestávají této rychlosti stačit. Abychom pro příklady nesahali pořád jenom k nám – naprostá většina papírových médií v USA byla a je silně protitrumpovská. A jeho hlavní zbraní bylo a je sto čtyřicet znaků na Twitteru. Takže on takhle pípá na internetu, celý mediální mainstream je proti němu, a přesto se dostal do Bílého domu.

Vlivem nových médií a obratným marketingovým působením na sociálních sítích se úspěch politiků jako Trump nebo Babiš často vysvětluje. „Marketing" bylo jedno z nejskloňovanějších slov v českých médiích po volbách a z fotky Andreje Babiše líbajícího marketingového experta Marka Prchala se už stal hit internetu. Přesto se marketingem nedá vysvětlit vše. Čím si vysvětlujete, že lidé jako Trump a Babiš – tedy politici, kteří vystupují agresivně, často uvádějí nepravdy nebo vědomě lžou a obecně nemají příliš vlastností, které obvykle považujeme u druhých za „sympatické" – takto voliče přitahují?

V případě Andreje Babiše je ve hře několik faktorů, s nimiž on a jeho tým dovedně pracují. Za prvé obecná představa, že „je za ním vidět práce". Jeho bohatství už není rudý hadr pro býka, jako v jiných případech, kdy lidé závidí sousedovi, že má lepší auto, ale už to nabývá takové kvality, že je to člověk, který nepotřebuje krást, protože už má dost. Což je obzvláště zvrácená logika, protože bych řekl, že ta kauzalita je obrácená. Druhá taková jednoduchá pravda je, že „jsou za ním vidět výsledky". A dlužno říct, že v jistém smyslu ano. Vybudovat takové impérium jako Agrofert jistě vyžaduje nadprůměrné schopnosti. Pokud pomineme etiku

a morálku, tak Babišovy schopnosti skutečně jsou naprosto nadstandardní. Ostatní šéfové politických stran jsou za ním neustále pozadu, včetně té jeho šachové taktiky „vidlí", kdy ať protistrana udělá, co udělá, vždy ztratí. Tento druh síly voliče evidentně přitahuje. A to zřejmě přebíjí fakt, že politici Trumpova či Babišova ražení mají jinak lidsky řadu vlastností, které by většina lidí při běžném osobním kontaktu zřejmě vnímala negativně.

Konkrétně s popularitou ANO se pojí ještě jedna věc – nejasný profil voličů hnutí. Babiše volilo přes jeden a půl milionu Čechů, přesto se napříč odlišnými sociálními skupinami často setkáváme s výrokem „Neznám žádného voliče ANO".

Uplatňuje se tu podobný fenomén jako v Americe. I tam v jistém prostředí často zaznívá věta „Neznám nikoho, kdo volil Trumpa". Rozvoj informačních technologií přispívá k tomu, že se vytvářejí izolované skupiny lidí, kteří se vzájemně chtějí poslouchat – to jsou ty dnes často skloňované sociální bubliny. Všimněte si, jak probíhají třeba internetové diskuze pod články. Automaticky se tam vytvářejí skupiny se stejným slovníkem, stejnými názory. V angličtině pro tuto tvorbu názorově stejnorodých bublin ve virtuálním a mediálním prostředí existuje termín „echorooms". Jde o prostory, které se dají označit za místnosti, kde se dozvídáme jen ozvěnu toho, co si sami myslíme. A když se v této „echoroom" pohybujete, dříve nebo později začnete mít dojem, že neznáte nikoho, kdo má jiný názor – nebo třeba že neznáte nikoho, kdo volí výrazně odlišně než vy.

Sociální bubliny jsou dnes modní termín, netvořily se ale takovéto názorově jednolité skupiny odjakživa?

Ovšem, ale musíme to naroubovat na to, o čem jsme mluvili předtím – jak se o řády zvýšila komunikační frekvence a její snadnost se stala v podstatě bezbariérovou, tak jevy, které tu byly vždy, se prostě znásobily. Sociální bubliny jsou dnes daleko izolovanější, větší, lze se v nich pohybovat s větší lehkostí. Dříve frekvence komunikační výměny prostě nebyla tak vysoká, aby šlo jednotlivé komunity či bubliny tak snadno definovat a izolovat jako dnes.

Není tedy hlavním důvodem „nemoci" stávajícího statu quo, o němž jsme mluvili na začátku, že na takto rozdrobenou společnost – zejména pokud uvážíme, že tento stav se zřejmě bude s další akcelerací digitální revoluce jenom prohlubovat – se model klasické zastupitelské demokracie dá stále obtížněji aplikovat?

Je to dost možné, ale tak jako vždy se společenským vývojem se to nedá předvídat. Společenské predikce se prakticky nikdy v minulosti nesplnily. Je otázka, co s otevřenou společností tento technologicko-společenský vývoj udělá. Otevřená společnost má přes všechny nedostatky jednu výhodu: schopnost sama se regulovat. Teď se ukáže, zda přirozená imunita otevřených společností odolá nástupu autoritativních a protidemokratičtějších tendencí, které dnes skutečně bují hlavně ve virtuálním prostředí. Trochu mi to také dává vzpomenout na to, co píše Fareed Zakaria v knize *Budoucnost svobody* – totiž že to, do jaké míry je demokratická společnost odolná vůči totalitním tendencím, je dáno její ekonomickou situací. Vidíme už od středověku, že liberálnější režimy vznikaly leckde, ale udržely se jenom tam, kde se dlouhodobě HDP na hlavu drželo nad určitou hodnotou. Tam, kde je HDP stabilně vyšší než tato hodnota, jsou demokracie stabilní, tam, kde je HDP naopak dlouhodobě nízké, demokracie vůbec nemohou vzniknout. A v pásmu mezi tím je povaha režimů labilní. A v tom by mohlo být jedno z vodítek, jak vývoj, jehož jsme teď svědky, dopadne, zda se otevřené společnosti udrží. Doufejme, že ano. ■

JE OTÁZKA, CO S OTEVŘENOU SPOLEČNOSTÍ TENTO TECHNOLOGICKO-SPOLEČENSKÝ VÝVOJ UDĚLÁ. OTEVŘENÁ SPOLEČNOST MÁ PŘES VŠECHNY NEDOSTATKY JEDNU VÝHODU: SCHOPNOST SAMA SE REGULOVAT.

CYRIL HÖSCHL

Profesor Cyril Höschl (nar. 1949) je psychiatr, pedagog a ředitel Národního ústavu duševního zdraví v Klecanech. V letech 2007-2008 působil ve funkci prezidenta Asociace evropských psychiatrů, v období 2008–2009 pak v pozici prezidenta Evropské federace lékařských akademií (FEAM). Mezi roky 2004–2011 byl předsedou České lékařské akademie. V letech 1990 až 1997 byl děkanem 3. lékařské fakulty UK. Působil také jako profesor na Lékařské fakultě v Košicích.